

PRÒLEG

Com a conseqüència del ritme accelerat amb què s'ha intensificat aquests darrers decennis el conreu de totes les ciències, cada vegada amb més freqüència s'han plantejat als científics problemes en relació amb la terminologia o la nomenclatura. Des d'un punt de vista específic, són problemes amb què topa la invenció de mots nous esdevinguts necessaris per als nous terrenys d'exploració i d'estudi on la ciència penetra, per als nous fenòmens, els nous processos, els nous compostos, les noves propietats que la ciència pren en consideració. Des d'un altre punt de vista, de caràcter més sociològic, són problemes que deriven del creixement de la comunitat científica, gairebé podríem dir de la seva massificació, i dels trets particulars d'aquesta comunitat, constituïda per una multiplicitat d'equips de treball o d'escoles, cadascun dels quals adopta la seva pròpia tècnica de treball, els seus mètodes d'estudi propis, les seves formes d'expressió particulars, el seu argot, i això ho fa aïlladament, dintre del clos dels seus laboratoris, malgrat totes les facilitats que han anat apareixent per a la transmissió d'informació d'unes escoles a les altres.

És als laboratoris on neixen els neologismes, i també als gabinets on s'ordenen, es classifiquen, es sistematitzen les observacions de camp. Si per a aquestes darreres valen sovint designacions procedents del llenguatge comú, la tasca de gabinet exigeix moltes vegades abstraccions que obliguen a emprar mots nous. Hi ha alguna ciència, com ara la matemàtica i, darrerament, la física teòrica, que també empenen en aquest segon nivell paraules del llenguatge comú, a les quals s'atribueix una nova definició (els matemàtics parlen de *conjunts* i de *grups*, de *matrius* i de *determinants*, per exemple; els físics teòrics empenen mots com *estranyesa* o *encís*). Tots estem d'acord que el llenguatge és un organisme viu, que és el poble més que no la intel·lectualitat qui el fa evolucionar, qui accepta modismes nous o n'abandona de vells. En el cas del llenguatge científic hem de comprendre que és tan viu com la ciència que s'hi vehicula, i el paper del poble el fa la selecció dels investigadors més especialitzats, els que treballen en els camps més propers a les fronteres, perquè són ells els que es troben amb la necessitat d'introduir els neologismes que, en el cas més favorable, seran adoptats després per la comunitat dels investigadors d'altres camps, limítrofs o no, per la dels científics en general, per la dels professors, i acabaran introduïts en els llibres de text i en els diccionaris especialitzats, com el present. Moltes vegades s'ha donat el cas que un equip de treball o una escola ha batejat amb un nom ben definit un producte, un procés o un fenomen, mentre un altre equip de treball, més o menys simultàniament, l'ha batejat amb un altre nom: casos de duplicitat i

fins i tot de multiplicitat de la nomenclatura no són infreqüents, encara que el rigor de l'expressió científica exigeix una relació biunívoca entre noms i coses designades. Existeixen diverses organitzacions científiques internacionals —insisteixo, organitzacions científiques, no les gremials, corporativistes o professionals, ni les polítiques— que tenen comissions especialitzades en temes lingüístics o terminològics que s'enfronten amb aquests casos i que, mitjançant enquestes, tracten de definir el grau d'acceptació de cada neologisme per la comunitat, i també el grau d'adequació d'aquest al concepte que intenta expressar. Existeixen també organismes de normalització o estandardització que dicten normes sobre una varietat de temes, els quals contribueixen a establir la nomenclatura i la terminologia d'aquests temes, molts d'ells dins el terreny de la ciència aplicada o de la tecnologia. Estem parlant ara dels problemes que es plantegen en aquest sentit per l'ample món, la majoria dels quals són independents de l'idioma concret que es parli o s'escrigui, perquè, un cop assolit el consens internacional serà només un tema menor el de l'adaptació a la llengua pròpia. Però, problemes així, els sofrim també en comunitats petites, com la dels científics que parlen català. En aquesta comunitat es presenten alguns problemes d'uns altres tipus. Un d'ells té el seu origen en el fet que és certament escàs el domini que alguns científics tenen de la llengua pròpia, tant de la seva sintaxi com de la morfologia (per exemple, quants científics i tècnics ambientalistes, ecòlegs o ecologistes s'han adonat que en català és una paraula encara viva la d'*embornal*, que designa exactament allò que els anglesos designen per *sink*?). Una gran part de l'educació rebuda, i en gran part la rebuda en els nivells universitaris, ho ha estat en castellà (això és així avui per a científics que han assolit ja un cert nivell professional; per als més joves ja es pot donar la circumstància que la major part de la instrucció l'hagin rebuda en català), i en aquells argots de laboratori, de taller o de gabinet on s'originen els neologismes, s'introdueixen subreptíciament, com serps per sota la porta, barbarismes característics de la llengua de més enllà de ponent.

Actualment, els científics llegeixen en anglès pràcticament tota la bibliografia que els cal consultar —això dona lloc a un altre perill, el dels anglicismes, que només pot evitar-se si es posa una atenció exquisida quan s'encunya en català un neologisme adaptat de l'anglès. Una de les fonts d'error, en aquest cas, deriva del fet que molts dels mots científics anglesos són adaptacions de mots llatins (o grecs, a través del llatí), però cal tenir present en llegir-los que, és clar, l'adaptació anglesa fou feta correctament segons les regles de la derivació culta, i gairebé mai no ho fou mitjançant una derivació vulgar que s'hagués produït al llarg dels segles, com ha passat amb la majoria dels mots catalans. En conseqüència, molts d'aquells mots anglesos tenen un significat molt més semblant al de l'original llatí que el nostre derivat català, i és incorrecte traduir aquell mot anglès pel mot català de la mateixa forma (penseu, per exemple, en els mots anglesos *actual* o *eventual*, i tants d'altres, de sentit ben diferent en català, o en el mot *desultori*, sense sentit en català). Quan això s'aplica a neologismes científics es corre el risc de caure en designacions aberrants (penseu, per exemple, en el mot català *artefacte*, emprat en el seu sentit etimològic —l'anglès— pels microscopistes).

Tampoc no es bona solució procedir d'una manera sistemàtica a l'adopció directa dels neologismes anglesos en la seva forma original, com a manlleus o com a calcs, cosa que només és justificada de fer quan l'anglicisme s'ha estès per la majoria de llengües cultes. Penso en la paraula *smog*, neologisme nascut a Anglaterra a començaments de segle, i que és utilitzat en aquesta mateixa forma a tot arreu, fins i tot en idiomes tan diferents com el rus o com el japonès, mentre que algú pretén que en català sigui traduït per l'enginyós invent *boirum*.

Podem dir, doncs, minimitzant la tasca de formació del nostre llenguatge científic, que aquesta consisteix bàsicament en l'establiment de la forma catalana correcta dels termes encunyats pels grups de recerca dispersos pel món que són líders en camps concrets de la cièn-

cia (ja hi ha a Catalunya alguns grups d'aquests, capaços de crear la seva pròpia terminologia), i/o acceptats per organismes internacionals competents.

De tot aquest llenguatge híbrid que es crea en els laboratoris, gabinets de treball, tallers o despatxos de les nostres universitats i centres de recerca se n'acaba extraient un conjunt correcte i coherent, que constitueix un estàndard. Aquí hi ha un altre aspecte a considerar: el de la difusió entre la comunitat científica general del llenguatge així creat. En aquest sentit voldria posar èmfasi en la responsabilitat dels directors de recerques i, sobretot, dels professors, que poden fer valer la seva influència sobre el jovent en formació per imposar amb el seu exemple una manera correcta de parlar i d'escriure. Haurien de tenir-la sempre present, aquesta responsabilitat, que sobrepassa la dels mestres de minyons que han d'habituar els nens a les formes correctes del llenguatge comú; la sobrepassa en el sentit que és una responsabilitat exclusiva, ja que només és al lloc de treball o d'estudi que el llenguatge d'especialitat es pot aprendre i emprar.

En el nostre país, alguns d'aquests especialistes, directors de recerca o professors, dotats d'un sentit agut de la llengua i capaços d'intuir o de deduir les solucions més idònies, han contribuït amb les seves publicacions a establir parcel·les més o menys àmplies del llenguatge científic. Han hagut de recórrer en ocasions a la col·laboració de lingüistes professionals per a resoldre determinats problemes, però és la seva condició de científics en actu, especialistes en la branca que conreen, que els ha conferit l'autoritat entre la comunitat científica. Penso, per exemple, en Eduard Fontserè, en el camp de la meteorologia, i en Pius Font i Quer, en el camp de la botànica, que fou seguit per Francesc Masclans i, sobretot, per Oriol de Bolòs; penso en Corachan en els múltiples camps de la medicina, també conreats més pròximament en el temps per Josep Alsina Bofill, Josep Laporte, Joaquim Ramis i, sobretot, per Oriol Casassas, autor d'un diccionari enciclopèdic que actualitza i estén el clàssic de Corachan; penso, en el camp de la geologia, en l'acció de Lluís Solé i Sabarís i en l'acció destacada d'Oriol Riba que, ara, ens ofereix aquest diccionari extraordinari, com a resultat de molts anys de dedicació — uns anys dedicats a la feina de redactar-lo; tota la vida a la tasca general de devoció a la llengua, d'assimilació i depuració de la llengua. La Secció de Ciències i Tecnologia de l'Institut d'Estudis Catalans cregué des del primer moment en l'interès que tindria aquesta obra, i la promogué, i ajudà l'autor; cregué que aquest reunia les dues condicions necessàries: la capacitat i els coneixements per a escriure-la, i la força de voluntat per enllestir-la. Al llarg d'aquests darrers anys hem estat testimonis dels progressos que l'autor anava fent, però també dels alts i baixos en els seus ànims, algunes vegades motivats pel fet que no sempre l'hem pogut ajudar suficientment des de la Secció de Ciències i Tecnologia. No cal dir que l'autor ha sabut superar els moments baixos: l'esplèndida realitat de l'obra que teniu a les mans ho fa patent.

Voldria fer notar una característica d'aquest *Diccionari* que, segons la meva opinió, li confereix un valor addicional: es tracta d'un diccionari del llenguatge d'una ciència, la geologia, que és entesa aquí en el seu sentit més ampli, el de ciència de la Terra en tots els aspectes que afecten l'activitat dels geòlegs i dels professionals que s'hi relacionen, com els geofísics, però també tants d'altres. Inclou, en conseqüència, totes les entrades i subentrades de llenguatge comú que l'autor ha considerat que tocaven aquestes activitats, i totes les locucions i exemples d'ús adients, d'una manera exhaustiva. Cerqueu l'entrada *neu*, per exemple, i veureu clarament que hi ha un interès afegit al de la geologia estricta; això confereix una originalitat essencial a aquesta obra, que pot interessar un públic més general que el rigorosament especialista.